

بررسی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر میزان رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی

(مطالعه‌ی موردی: مقایسه‌ی بافت قدیم و جدید شهر شیراز)

علی حاجی‌نژاد* - استادیار دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان

مجتبی رفیعیان - استادیار دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس

حسین زمانی - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه سیستان و بلوچستان

پذیرش مقاله: ۱۳۸۷/۱۱/۱۲   تأیید نهایی: ۱۳۹۰/۱/۳۱

چکیده

اندازه‌گیری میزان رضایت از محیط، پیچیده و متأثر از مجموعه عوامل فراوانی است. بر این اساس، با توجه به مطالعه‌ی ادبیات نظری مربوط به کیفیت محیط، چارچوبی مفهومی، متشکل از عوامل شانزده‌گانه و در چهار سطح، برای بررسی در بافت‌های قدیم و جدید شیراز گردآوری و مبنای پژوهش و تحلیل قرار گرفته است. روش انجام پژوهش، توصیفی - تحلیلی بوده و از شیوه‌های آماری به‌ویژه آزمون T تک نمونه‌ای، فراوانی و رگرسیون خطی چند متغیره، استفاده شده است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که عوامل تأثیرگذار در کیفیت محیط در دو محدوده‌ی مورد بررسی تا حد زیادی یکسان بوده است؛ به‌علاوه مشخص شد، ساکنان بافت جدید نسبت به ساکنان بافت قدیم تا حدودی از کیفیت محیط زندگی‌شان رضایت بیشتری دارند. بررسی‌ها نشان داد که در سه سطح مورد بررسی (خانه، محله و شهر) هم در بافت جدید و هم در بافت قدیم، بیشترین میزان رضایت‌مندی مربوط به مقیاس شهر و کمترین آن مربوط به وضعیت کیفیت محیط در مقیاس محله‌ها بوده است؛ همچنین مشخص شد در بافت جدید بُعد اقتصادی - اجتماعی و در بافت قدیم بُعد ادراک‌شده بیشترین تأثیرگذاری را در رضایت‌مندی از کیفیت محیط زندگی شهروندان داشته است.

کلیدواژه‌ها: کیفیت محیط زندگی، رضایت‌مندی، بافت قدیم و جدید شهری، شیراز.

مقدمه

هیچ ساختمان یا فضایی نمی‌تواند نیاز همه افراد را به‌طور کامل برآورده سازد (چاپمن، ۱۳۸۴، ۱۳۰-۱۳۱). جهت دستیابی هرچه بیشتر به تأمین این نیازها انسان همواره در طول تاریخ، دست به ایجاد تغییراتی در محیط زده است؛ اما این

تغییرات همواره مطلوب نبوده و در پاره‌ای از مواقع باعث به‌وجود آمدن محیط‌هایی شده که انسان را دچار مشکل کرده است، به‌طوری‌که شرایط بشر در سکونتگاه شهری در سرتاسر جهان کاهش پیدا کرده است و محیط شهری برای ساکنان موجود و آینده‌ی نواحی شهری به‌طور فزاینده‌ای زندگی‌ناپذیر و ناگیرا شده است (Fakhruddin, 1991, 95). بسیاری از ناهنجاری‌های رفتاری در جوامع شهری، مانند خشونت، پرخاشگری، تجاوز به حقوق دیگران و رعایت نکردن قانون، ضمن داشتن ریشه‌های تاریخی، فرهنگی و اقتصادی در کیفیت فضاهای سکونتی و کاری نهفته است (رهنمایی، ۱۳۸۳، ۱۹). جغرافی‌دانان همواره در پی بهینه‌کردن رابطه‌ی متقابل انسان و محیط در جهت مطلوبیت‌بخشی به زندگی انسان بوده‌اند. رونالد جانستون جغرافی‌دان سرشناس می‌گوید: در زمان ما هدف بسیاری از جغرافی‌دانان این است که در سراسر جهان با حذف نابرابری‌های شدید اجتماعی و اقتصادی، همه‌ی خانواده‌ها بتوانند به شغل دائمی، مسکن سالم، بهداشت و درمان، آموزش و امنیت (شکویی، ۱۳۷۸، ۱۵۶) و به‌طورکُل به حدی رضایت‌بخش از کیفیت زندگی دست یابند. مطالعه‌ی ادبیات کیفیت زندگی نشان می‌دهد که این مفهوم بر دو موضوع تمرکز دارد: رفاه شخصی و کیفیت زندگی شهری. درحالی‌که رفاه شخصی به فرد مرتبط است، کیفیت زندگی شهری به محیط مرتبط است (Baycan Levent, 2006, 4). واژه‌ی محیط^۱ که ریشه‌ی آن به قرن هفدهم بازمی‌گردد، از واژه‌ی Environ فرانسه گرفته شده است (شکویی، ۱۳۷۸، ۱۱۲). محیط و مکان را زمانی می‌توان مدنظر قرار داد که خاصیت پاسخ‌دهندگی داشته باشد (بنتلی و همکاران، ۱۳۸۴، ۴). میزان پاسخ‌دهندگی محیط‌ها به توانایی‌های آنها بستگی دارد. توانایی‌های هر چیزی، چه مادی و چه غیرمادی، بخشی از داشته‌های آن چیز است که آن را برای موجودی خاص یا عضوی از یک گونه‌ی موجودات قابل استفاده می‌کند (لنگ، ۱۳۸۳، ۹۱). به‌گفته‌ای دیگر، کیفیت‌های هر چیزی توانایی‌های آن را تعریف می‌کند. کیفیت، اثربخشی یک موضوع یا خدمتی در جهت نیازها تعریف شده است (Baycan Levent, 2006, 1). کیفیت محیط، اصلی‌ترین واژه‌ای است که در این پژوهش به آن پرداخته می‌شود. تعریف واحد و جهانشمولی از آن در دسترس نیست که شاید ناشی از ماهیت در حال توسعه‌ی آن باشد، ولی به‌طورکُلّی ویژگی‌های زیر را دارد:

- از ادراک افراد ناشی می‌شود (یک احساس فردی است)؛
- متغیرهایی همچون موقعیت اقتصادی - اجتماعی، جنس، سن و... در آن دخیل‌اند؛
- چند بُعدی است؛
- هر یک از ابعاد محیط، ویژگی‌ها و کیفیت‌های خاص خود را دارند (ماهیتی سلسله‌مراتبی دارد)؛
- میزان تأثیرگذاری هر یک از ویژگی‌ها و کیفیت‌ها در ادراک کُلّی از کیفیت محیط متفاوت است؛
- هر یک از این ابعاد و ویژگی‌های محیط باید به‌صورت یک کُلّیت در نظر گرفته شود تا مفهوم محیط به‌صورت یک کلّ درک‌شده در نظر گرفته شود؛
- با رضایت‌مندی افراد قابل سنجش است؛

- برای سنجش آن از شاخص‌ها استفاده می‌شود؛
- یکی از فاکتورهای اساسی تشکیل دهنده کیفیت زندگی است؛
- علاوه بر زندگی انسان‌ها، بر اقتصاد شهر و محیط اجتماعی نیز تأثیرگذار است (Van Kamp et al, 2003; Kaili, 2003).

ادراک محیطی، اساس رضایت‌مندی از کیفیت محیط است. ادراک محیطی، فرایندی است که از طریق آن انسان داده‌های لازم را براساس نیازش از محیط پیرامون خود برمی‌گزیند (مطلبی، ۱۳۸۰، ۵۶).

سنجش کیفیت محیط در بافت‌های شهری، امری بایسته و ضروری است تا ضمن شناسایی وضعیت کیفیت محیط در بافت‌های قدیمی و تلاش در جهت بهبود آن، الگوهای مناسب کیفیت محیطی برای توسعه‌های جدید که با برنامه و طرح‌ریزی قبلی شکل می‌گیرند، شناسایی و به‌کار گرفته شود. بافت قدیم شیراز با توجه به ویژگی‌های خاصی که دارد از لحاظ کیفیت محیط دچار مشکلاتی از جمله امنیت، دسترسی، تراکم و ترافیک، بهداشت، زیبایی، سرزندگی و... است. عوامل سازنده کیفیت محیط در این بافت عملکرد مناسبی نداشته و در رضایت‌مندی مردم از محیط زندگی‌شان تأثیر منفی داشته است، به طوری که به‌گفته‌ی مسئولان شهر، همواره شاهد اسکان اقشار کم‌درآمد و مهاجران در بافت قدیم و تشدید جدایی‌گزینی اکولوژیک در این منطقه هستیم. به‌علاوه در بافت‌های جدید نیز با وجود برنامه‌ریزی قبلی، بحران کیفیت همچنان وجود دارد. با توجه به مطالب پیش‌گفته، این مقاله به‌دنبال بررسی میزان رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی است تا با تبیین علمی‌تر آن، راهی برای ارائه الگوهای مناسب‌تر به‌سوی برنامه‌ریزی‌های آتی فراروی برنامه‌ریزان قرار دهد.

اهداف تحقیق

در این راستا فرضیه‌های زیر مطرح می‌شود:

- ۱- میزان رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی در بافت قدیم و جدید با هم متفاوت است؛
- ۲- عوامل تشکیل دهنده کیفیت محیط زندگی در بافت قدیم و جدید با هم متفاوت است.

با توجه به این فرضیه‌ها، سنجش میزان رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی، ارزش‌گذاری و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی از کیفیت محیط زندگی، جلب توجه تصمیم‌گیران، تصمیم‌سازان، مجریان و حتی مصرف‌کنندگان (شهروندان) طرح‌های شهری به مسئله‌ی مهم کیفیت محیط و درنهایت، به صدا در آوردن زنگ خطر بحران کیفیت در شهرها و به‌ویژه در بافت‌های قدیمی و با ارزش شهرهای تاریخی، از جمله اهداف این طرح به‌شمار می‌آیند.

روش تحقیق

این پژوهش از لحاظ هدف از نوع کاربردی و توسعه‌ای و از لحاظ روش انجام پژوهش، توصیفی - تحلیلی است و بر

اساس ماهیت داده‌ها از نوع کمی است. چارچوب نظری با استفاده از روش کتابخانه‌ای و مرور ادبیات مربوط به کیفیت محیط انجام شده است. سنجش کیفیت محیط با استفاده از دیدگاه کیفیت زندگی انجام پذیرفته است. برای آزمون فرضیه‌های پژوهش، با پُر کردن پرسش‌نامه در محل و انجام بررسی‌های میدانی به جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز اقدام شد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران شمارش شد و در بافت جدید تعداد ۱۴۸ و در بافت قدیم ۱۲۶ پرسش‌نامه تهیه و پخش شد. نمونه‌گیری به روش غیراحتمالی سهمیه‌ای انجام شده است. ارزش‌گذاری داده‌ها با استفاده از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت صورت پذیرفته است. در بررسی روایی پرسش‌نامه از روایی صوری (ذهنی)، ایده‌های کارشناسان و مطابقت با مطالعات قبلی استفاده شده است و پایایی پرسش‌نامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ مورد سنجش قرار گرفته که مقدار آن (۰/۹۲۸) به دست آمده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش‌های آماری T تک نمونه‌ای، فراوانی و رگرسیون خطی چند متغیره، توسط نرم‌افزار SPSS انجام شده است.

بررسی تاریخی مفهوم کیفیت محیط در مباحث شهری

بررسی پیشینه‌ی تاریخی کیفیت محیط جدا از مطالعات کیفیت زندگی امکان‌پذیر نیست و راه به بی‌راهه خواهد برد. رهیافت کیفیت زندگی در جنبش شاخص‌های اجتماعی در ایالات متحده در طول دهه‌ی ۱۹۶۰ ریشه داشته است. در ابتدا و میانه‌ی دهه‌ی ۱۹۷۰ از میان مجموعه گزارش‌های منتشره، اهمیت شاخص‌های اجتماعی افزایش یافت. جنبش یک‌سانی، پیرو مجموعه‌ای از خواسته‌های اجتماعی در بریتانیای کبیر در دهه‌ی ۱۹۷۰ رخ داد. موضوعات مختلفی که اجزای تشکیل‌دهنده‌ی کیفیت زندگی بودند همچون مسکن، محیط، امنیت عمومی در گزارش شاخص‌ها در ایالات متحده و بریتانیا گنجانده شدند. در طول این دوره، پژوهشگران متعددی بحث کردند که شاخص‌های عینی که از آمارهای حکومتی (دولتی) به دست می‌آید، تنها شاخص‌های شرایط اجتماعی نیستند. آنها برخی شاخص‌های ذهنی که کیفیت زندگی یا رفاه روان‌شناختی افراد را بازتاب می‌کند را پیشنهاد کردند. بنابراین دو شعبه‌ی مختلف راهبرد سنجش، از جنبش شاخص‌های اجتماعی به منصفه‌ی ظهور رسید؛ درحالی که یکی بر رفاه شخصی تمرکز داشت و دیگری بر کیفیت زندگی شهری متمرکز بود. در طی همین دوره، در بین پژوهشگران طراحي محیطی این موضوع مورد بحث بود که فهم این که مردم چگونه از محیط‌های ساخته شده استفاده می‌کنند و چگونه به این محیط‌ها پاسخ می‌دهند در ایجاد مکان‌ها و ساختمان‌های با کیفیت بالا و این که آنها پاسخ‌گوی نیازهای مردم نیز باشند، موضوع تعیین‌کننده‌ای است. تأکیدهای بسیاری از پژوهشگران طراحي محیطی بر شاخص‌های ذهنی همچون ادراک، برتری‌ها، رفتارها و رضایت‌مندی است (Marans, 2003, 1-8). در اولین کنفرانس‌های بیتات سازمان ملل در سال ۱۹۷۶ مفهوم کیفیت محیط شهری برای اولین بار در یک مجمع رسمی بین‌المللی مطرح شد. در این کنفرانس کیفیت محیط را با برآورده کردن نیازهای اساسی انسان و عدالت اجتماعی مترادف دانستند. این نیازها عبارت‌اند از غذا، مسکن، شغل، بهداشت، آزادی، شرافت، امکان پیشرفت فردی و توزیع عادلانه درآمدهای توسعه (بحرینی، ۱۳۷۷، ۱۴۶). در دهه‌ی ۱۹۸۰ افزایش علاقه‌ی حرفه‌ای در اندیشه‌ی کیفیت زندگی مشاهده می‌شود (Myers, 1987, 348). به‌رحال، آن حرکت که به سمت علاقه‌مندسازی و

مفهوم آن در استفاده از کیفیت زندگی شده متفاوت از مطالعات دانشمندان اولیه در رضایت‌مندی اجتماعی بوده است. این استفاده‌ی جدید به معنای قابلیت زندگی است. استفاده از شاخص‌ها به عنوان وسیله‌ای برای مقایسه‌ی فضاهای شهری و عمومی کردن نتایج، رواج بیشتری پیدا کرد. شاخص‌های کیفیت زندگی، محیط شهری یا پایداری شهری جرّقه‌ی علاقه‌ی عظیمی را در میان دانشمندان و دولت‌ها زد. اندازه‌گیری کیفیت زندگی بازتاب‌های بسیاری در رشته‌های نظام‌های مختلف علمی از روان‌شناسی تا برنامه‌ریزی شهری پیدا کرد. اندازه‌گیری‌های مرتبط با کیفیت زندگی شخصی و اجتماع، شامل شاخص‌های ذهنی و عینی توسعه پیدا کرد. در طول دهه‌ی ۱۹۹۰ علاقه به محیط شهری در حدّ بی‌سابقه‌ای گسترش پیدا کرد. موازی با موج جدید توسعه‌ی پایدار، بسیاری از مؤسسه‌های بین‌المللی، ملّی، منطقه‌ای و محلی، برنامه‌هایی درباره‌ی کیفیت زندگی شهری آماده کردند. توسعه‌ی شاخص‌های کیفیت محیطی شهر پایدار به وسیله‌ی بسیاری از سازمان‌های بین‌المللی همانند UN و OECD به عنوان یک شرط لازم برای انجام یک سیستم برنامه‌ریزی مؤثر برای مدیریت محیطی شهر پذیرفته شده است. علاقه به توسعه‌ی اطلاعات تطبیقی در نواحی شهری هنوز اهمّیت خود را در دهه‌ی ۲۰۰۰ حفظ کرده است (Baycan Levent, 2006, 2).

شاخص‌های کیفیت محیط

پژوهش‌های مربوط به شاخص‌های شهری یکی از زمینه‌های نهضت شاخص‌های اجتماعی است که در اواخر دهه‌ی ۱۹۶۰ از جانب ریموند بائر بنیان‌گذاری شد (بحرینی، ۱۳۷۷، ۴۵). مجموع شاخص‌هایی که برای سنجش کیفیت محیط در نظر گرفته می‌شود، روی هم‌رفته نیم‌رخ کیفیت محیطی حوزه‌ی مورد مطالعه را به وجود می‌آورند. نیم‌رخ یک نمای سریع و آسان از شرایط محیط، برحسب عوامل محیطی مرتبط فراهم می‌آورد (Van poll, 1997, 5) و بستر را برای شروع برنامه‌ریزی و تدوین راهبردهای توسعه‌ی حوزه‌ی مورد مطالعه آماده می‌کند. در جدول (۱) به تعدادی از مطالعاتی که در این زمینه صورت گرفته، اشاره شده است.

از مباحث مطرح‌شده درباره‌ی مؤلفه‌های سازنده‌ی کیفیت محیط چنین نتیجه گرفته می‌شود که محیط کیفیت محیط یک مفهوم چندبُعدی^۱ و سلسله‌مراتبی^۲ است. دو نوع شاخص برای سنجش کیفیت محیط قابل تشخیص است. شاخص‌های مشاهده‌ی کارشناسی^۳ و شاخص‌های اثرمحور^۴. شاخص‌های مشاهده‌ی کارشناسی بر اساس ویژگی‌های واقعی محیط، شاخص‌هایی هستند که با روش‌های فیزیکی و از طریق خود انسان‌ها قابل بررسی و اندازه‌گیری هستند. شاخص‌های اثرمحور، واکنش‌های ادراکی و عاطفی برانگیخته‌شده از شرایط محیط سکونت هستند. معیار اندازه‌گیری این آثار، سنجش میزان رضایت‌مندی و یا احساس آزرده‌گی شخص نسبت به شرایط سکونتش است (Ibid, 7-8).

1. Multi-dimensional
2. Hierarchical
3. Exposure-based
4. Effect-based

جدول ۱. مؤلفه‌های کیفیت محیط شهری از دیدگاه صاحب‌نظران مطالعات شهری

آیند فعالیت‌های مناسب پیش از توجه به نظم بصری محیط؛ استفاده از کاربری مختلط چه به لحاظ نوع استفاده و چه از نظر وجود بناها با سن‌های مختلف در یک ناحیه؛ توجه به عنصر خیابان؛ نفوذپذیر بودن بافت که به مفهوم پیشنهاد استفاده از بلوک‌های کوچک‌تر شهری است؛ اختلاط اجتماعی؛ و انعطاف‌پذیر بودن فضاها	جین جیکوبز ۱۹۶۱
صدا، نور، دود، گردوغبار، خرده‌اقلیم، خلوت، فعالیت‌های ارزشمند و محیط‌ها، شناسایی محلی، تعامل اجتماعی	اپلیارد و اوکاموتو ۱۹۶۸
بازبودن، راحتی، جذابیت، نگهداری، صدا و ارتباط آنها با ساکنان محله‌شان	لانسینگ و مارانس (۱۹۶۹)
ایمنی از آتش‌سوزی، امنیت پلیس، مدارس با کیفیت خوب، جمع‌آوری قانون‌مند زباله، امنیت منطقه برای بچه‌ها، همسایه‌های مهربان، فاصله مناسب پیاده‌رو از کلیسا، مراکز نگهداری بچه، ایمنی در برابر صدای خیابان، درختان نزدیک خانه، فاصله مناسب از دوستان، فاصله مناسب از خویشاوندان، پارکینگ جلوی خانه	سانوف و ساونی ۱۹۷۲
بلایای ترافیکی (خطرهای ترافیک)، استرس، صدا و آلودگی، خلوت، قلمرو خانه، همسایگی و ملاقات، شناسایی و دلبستگی	اپلیارد و لینتل ۱۹۷۲
صدا، زیبایی، همسایه‌ها، امنیت، تحرک، آزار و اذیت	کارپ و همکاران ۱۹۷۶
سرزندگی، معنی (حس)، سازگاری، دسترسی، کنترل و نظارت، همچنین دو فوق معیار: فوق معیار کارایی و فوق معیار عدالت	کوبین لینچ ۱۹۸۱
بالابودن سطح بهداشت بر اساس شاخص‌های قابل قبول بهداشتی؛ وجود خدمات بهداشتی مفید و دسترس‌پذیر برای کلیه ساکنان؛ بالابودن کیفیت کالبدی محیط، مسکن؛ وجود محیط‌های سالم؛ وجود محله‌های فعال و معنی‌دار؛ رفع نیازهای اولیه هر شهروند؛ وجود روابط اجتماعی در حد معقول؛ وجود اقتصاد متنوع و خودکفا؛ تنوع فعالیت‌های فرهنگی؛ الگوی متناسب شهرسازی منطبق با ۹ عامل فوق	پرفسور دوهل ۱۹۸۴
نفوذپذیری، تنوع، خوانایی، انعطاف‌پذیری، سازگاری بصری، غنا، قابلیت شخصی سازی؛ همچنین در سال ۱۹۹۰ سه معیار، کارایی از نظر مصرف انرژی، پاکیزگی حمایت و پشتیبانی از حیات وحش به آن اضافه کردند تا کاستی‌های معیارهای قبلی را بپوشاند.	بتلی ۱۹۸۵
سرزندگی، هویت و کنترل، دسترسی به فرصت‌ها، تخیل و شادی، اصالت و معنا، زندگی اجتماعی و همگانی، خودآگاهی شهری، محیطی برای همه	آن جیکوبز و داندل اپلیارد ۱۹۸۷
ساختار، خوانایی، فرم، حس مکان، هویت، دیدها و مناظر، مقیاس انسانی یا پیاده	مایکل ساوتورث ۱۹۸۹
آلودگی آب، آلودگی هوا، صدا، زباله، شلوغی و ترافیک	رومانا سیدیکووی ۲۰۰۳

منبع: نگارندگان

در دهه‌های گذشته، رضایت‌مندی در پژوهش‌های مرتبط با سنجش میزان کیفیت محیط در نواحی سکونت‌ی مطرح شده است. در مطالعه‌ای که لانسینگ و مارانز در سال ۱۹۶۹ انجام دادند، رضایت‌مندی از معیارهای کلیدی سنجش میزان کیفیت محیطی مطرح شد و بدین ترتیب کیفیت محیط را این‌گونه تعریف کردند: "یک محیط با کیفیت بالا، احساس رفاه و رضایت‌مندی به جمعیتش را با ویژگی‌هایی که ممکن است فیزیکی، اجتماعی و یا سمبلیک باشد، منتقل می‌کند" (Lansing and Marans, 1969:195-199). بدین ترتیب از دیدگاه پژوهشگران مختلفی رضایت‌مندی به‌عنوان یک معیار عام برای سنجش کیفیت محیط مطرح شده است، اما اندازه‌گیری میزان رضایت از سکونتگاه پیچیده است و به عوامل بسیاری بستگی دارد (گیفورد، ۱۳۷۸، ۹۸). با بررسی و مرور ادبیات مربوط به میزان رضایت از محیط سکونت‌ی، مشخص شده که درک میزان رضایت از سوی هر شخص و در شرایط مختلف شخصی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و فیزیکی متفاوت است. اضافه کردن ویژگی‌های شخصی به تجزیه و تحلیل‌ها، قدرت پیش‌بینی را بالاتر می‌برد (Van poll, 1997, 22). پژوهشگران مختلفی تأثیر این متغیرها را بر روی میزان ادراک رضایت‌مندی بررسی کرده‌اند.

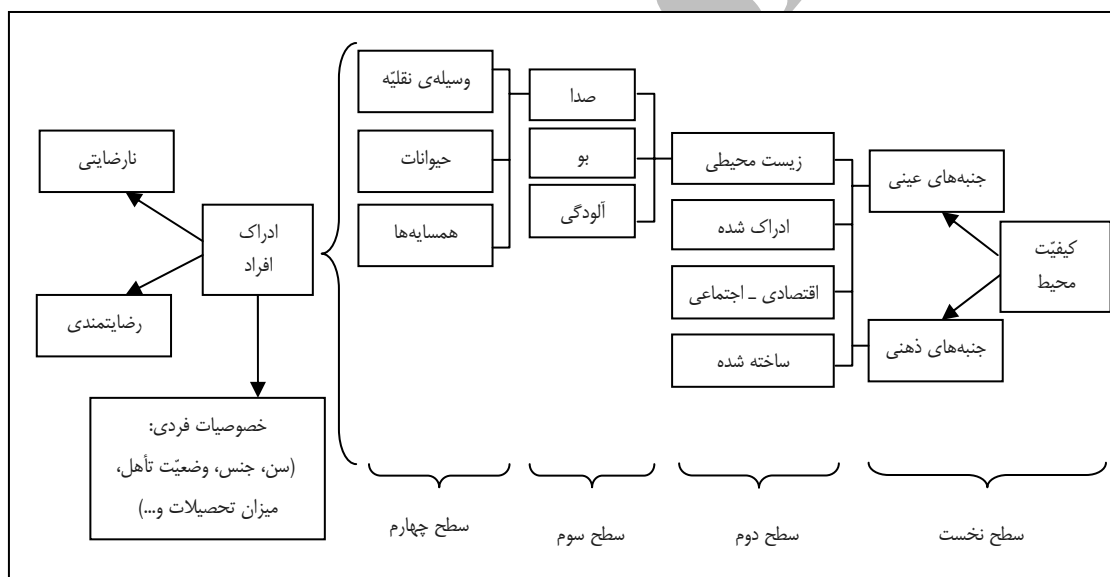
از جمله ویژگی‌های فردی مؤثر بر رضایت می‌توان به عوامل جمعیتی، شخصیتی، ارزش‌ها، انتظارات، مقایسه با سایر سکونتگاه‌ها و امید به آینده اشاره کرد (گیفورد، ۱۳۷۸: ۷۷). برخی از ویژگی‌های شخصی و خانوار همچون سن، جنسیت و مالکیت بر روی ادراک کیفیت تأثیرگذارند.

روش‌ها و مراحل سنجش کیفیت محیط شهری در مطالعه‌ی حاضر

سنجش کیفیت محیط، اولین مرحله در اداره‌کردن و مدیریت کیفیت محیط نواحی سکونت‌ی شهری است (Van poll, 1997, 5). از آن‌جاکه در سنجش کیفیت محیط‌های مسکونی، باید به‌طور هم‌زمان ویژگی‌های متعددی مورد توجه قرار گیرد، کمی‌کردن کیفیت محیط مسئله‌ای پیچیده است. کیفیت محیط‌های سکونت‌ی یک ارزش ذهنی است. برای ارزیابی ارزش‌های ذهنی^۱ (همچون کیفیت محیط) موضوعات ویژگی چندگانه^۲ (همچون محیط‌های مسکونی شهری) باید فرایندی پنج مرحله‌ای را طی کرد (Ibid, 29). در هر مرحله می‌توان شیوه‌ها و روش‌های مختلفی به‌کار برد. اکنون ضمن معرفی این مراحل به‌طور کوتاه، شیوه‌ها و روش‌های مورد استفاده در هر مرحله تشریح می‌شود. در مرحله‌ی اول یعنی شناسایی ویژگی‌ها و ساختاربندی آنها ابتدا ویژگی‌ها را با استفاده از مصداق‌های مشابه، مرور ادبیات مربوطه و گفت‌وگوی (مستقیم یا غیرمستقیم) با اشخاص مرتبط با موضوع (در این‌جا کارشناسان، ساکنان) استخراج شده است. برای ساختاربندی ویژگی‌ها از روش تجزیه‌ای^۳ کل به جزء (از بالا به پایین) که در نهایت، حاصل کار روش ایجاد درخت ارزش^۴ به‌صورت سلسله‌مراتبی است، استفاده شده است. با توجه به مفهوم چندگانه و سلسله‌مراتبی کیفیت محیط، می‌توان مدل تئوری کیفیت محیط را در قالب شکل ۱ بیان کرد. این نمودار در چهار سطح شکل گرفته است. در سطح اول درخت ارزش، کیفیت محیط قرار دارد، این مفهوم در این سطح قابل اندازه‌گیری و ارزش‌گذاری نیست. در سطح دوم معیارهای اصلی سازنده‌ی کیفیت محیط در نواحی سکونت‌ی در چهار بُعد مد نظر قرار گرفته است؛ بُعد اقتصادی - اجتماعی، بُعد زیست‌محیطی، بُعد کالبدی یا ساخته‌شده و سرانجام بُعد ادراک‌شده؛ اما نکته‌ای که باید بدان اذعان داشت این‌که ابعاد ذکر شده تنها برای سهولت مطالعه و طبقه‌بندی داده‌های به‌دست‌آمده صورت گرفته است، درحالی‌که ابعاد محیط شهری حالتی درهم تنیده دارند و نمی‌توان به‌طور کامل آنها را از هم جدا کرد. در سطح سوم هر کدام از معیارها به‌جز معیارهای مربوطه تقسیم شده است، برای بُعد اقتصادی - اجتماعی معیارهای تسهیلات شهری، روابط اجتماعی، شلوغی، امنیت در نظر گرفته شده است. صدا، بو، آلودگی، زباله و فضای سبز معیارهای تشکیل‌دهنده‌ی بُعد زیست‌محیطی هستند. بُعد کالبدی (ساخته‌شده) از معیارهای ساختمان‌ها، شبکه‌ی دسترسی، دسترسی به خدمات تشکیل شده است. بُعد ادراک شده معیارهای نظم، خوانایی، سرزندگی، و تعلق مکانی را دارد. در سطح چهارم جزء معیارهای تعریف شده (به‌صورت سنجه‌هایی) بر اساس شاخص‌های کیفیت محیط (رضایت‌مندی - احساس آزرده‌گی) آورده شده

1. Subjective Value
2. Multi -Attribute
3. top-down or Analytic
4. Value Tree

است. مجموع سنجه‌های مورد استفاده برای تحلیل این سطح بالغ بر ۹۵ مورد است که برای کوتاه کردن کلام از ذکر آنها در متن مقاله پرهیز شده است. در مرحله‌ی دوم یعنی ارزش‌گذاری ویژگی‌ها، از روش تخمین طبقه‌بندی استفاده شده است؛ به این گونه که ابتدا دسته‌بندی‌هایی صورت گرفته و سپس هر دسته، مطابق با تعریف یک ارزش ذهنی گرفته است. در مرحله‌ی سوم، سنجش وزن نسبی ویژگی‌ها از روش تحلیل چند رگرسیون سلسله‌مراتبی^۱ (HMR) استفاده شده است. در مرحله‌ی چهارم، یعنی جمع ارزشی وزن‌های تخصیص داده شده پس از وزن‌دهی و برآورد ارزش معیارها، برای رسیدن به هدف که سنجش کیفیت محیط در فضاهای شهری است، باید یک ارزش کلی از ترکیب ارزش معیارها به دست آید که به اصطلاح به آن اجتماع‌سازی^۲ گفته می‌شود. مدل افزودنی^۳، روشی است که در این مرحله مورد استفاده قرار گرفته است. در مرحله‌ی پنجم، یعنی تحلیل میزان حساسیت کنترل کردن نتایج تحقیق از نظر میزان تعمیم‌پذیری آنها مد نظر قرار گرفته است (Van poll, 1997, 30-35).

شکل ۱. ابعاد و عوامل شانزده‌گانه‌ی تشکیل دهنده‌ی کیفیت محیط

منبع: نگارندگان

محدوده‌ی مطالعاتی

برای انتخاب محدوده‌ی مطالعاتی در بافت قدیم شیراز (منطقه‌ی ۸) قدیمی‌ترین نقطه‌ی شیراز و از میان محله‌های موجود در این بافت، دو محله به روش تصادفی انتخاب شد. این محدوده، حد فاصل بین سه‌راه احمدی، درب شیخ، آستانه و شاهچراغ را شامل می‌شود که محله‌های قدیمی بیات و گود عربان، را دربرمی‌گیرد (نقشه ۱). براساس نقشه

1. Hierarchical Multi Regression Analysis
2. Aggregation
3. Additive Model

بلوک‌های آماری مربوط به سال ۱۳۸۵ تعداد ۱۶۶۷ خانوار در این محدوده زندگی می‌کنند. با توجه به طرح‌های بهسازی و آبادی بافت قدیم و طرح‌های عمرانی و توسعه‌ی مربوط به اماکن مذهبی شاهچراغ و آستانه به نظر می‌رسد تعداد خانوارهای ساکن در محدوده‌ی ذکر شده کمتر از آمار ۱۶۶۷ خانوار باشد. در نمونه‌ی بافت جدید، بعد از کنار گذاشتن محله‌هایی که از لحاظ ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی و کالبدی نمی‌توانستند بیانگر ویژگی‌های تمام شهر باشند، محله‌ی شریف‌آباد که از محله‌های جدید شیراز است به روش تصادفی انتخاب شده است. این محله در منطقه‌ی ۷ شهرداری شیراز قرار دارد. بر اساس آمار سال ۱۳۸۵ تعداد ۱۹۹۱ خانوار در محدوده‌ی انتخابی مورد مطالعه زندگی می‌کنند. با توجه به روند روبه‌رشد محدوده‌ی ذکر شده و ساخت‌وسازهای جدید که طی چند سال گذشته انجام شده است، به نظر می‌رسد که تعداد خانوارهای ساکن این محدوده بیشتر از آمار پیش‌گفته باشد.

بحث و یافته‌ها

◀ میزان رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی در بافت قدیم و جدید شهر شیراز

برای به‌دست آوردن میزان رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی و معیارهای منتخب از دیدگاه شهروندان، از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شده است. با توجه به این که در پرسش‌نامه از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت استفاده و رتبه‌های ۱ تا ۵ به پاسخ‌ها اختصاص داده شده و امتیاز ۱ نشان دهنده‌ی میزان بسیار کم رضایت‌مندی و امتیاز ۵ نشان دهنده‌ی بیشترین حد رضایت‌مندی است، بدین ترتیب عدد ۳ به‌عنوان میانه‌ی نظری پاسخ‌ها انتخاب شده است. سپس میانگین امتیاز میزان رضایت‌مندی با عدد ۳ مقایسه شده است.

جدول ۲. امتیاز مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده‌ی کیفیت محیط شهری

بافت قدیم		بافت جدید	
پایین تر از ۳	بالتر از ۳	پایین تر از ۳	بالتر از ۳
تسهیلات شهری	صدا	تسهیلات شهری	صدا
تعلق مکانی	بو	تعلق مکانی	بو
ساختمان‌ها	آلودگی	ساختمان‌ها	آلودگی
شبکه‌ی دسترسی	زباله	شبکه‌ی دسترسی	زباله
فضای سبز	امنیت	فضای سبز	امنیت
روابط اجتماعی	خوانایی	روابط اجتماعی	خوانایی
دسترسی به خدمات		دسترسی به خدمات	شلوغی
سرزندگی		سرزندگی	
نظم		نظم	
شلوغی			

منبع: یافته‌های تحقیق

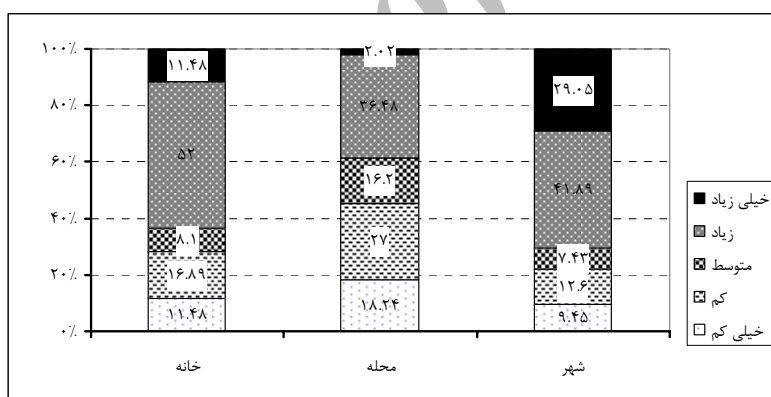
همان‌طور که در جدول شماره ۲ ملاحظه می‌شود، از میان شانزده عامل تشکیل دهنده‌ی کیفیت محیط در بافت جدید هفت عامل (صدا، بو، آلودگی، زباله، امنیت، شلوغی و خوانایی) نمره‌ای بالاتر از ۳ و ۹ عامل نمره‌ای پایین‌تر از ۳ آورده‌اند. در بافت قدیم ۶ عامل (صدا، بو، آلودگی، زباله، امنیت و خوانایی) نمره‌ی بالاتر از ۳ و بقیه زیر حد میانگین

هستند. عواملی که رتبه‌ی بالا و پایین ۳ (حدّ میانگین) آورده‌اند به‌جز یک مورد (عامل شلوغی) در هر دو بافت یکسان هستند.

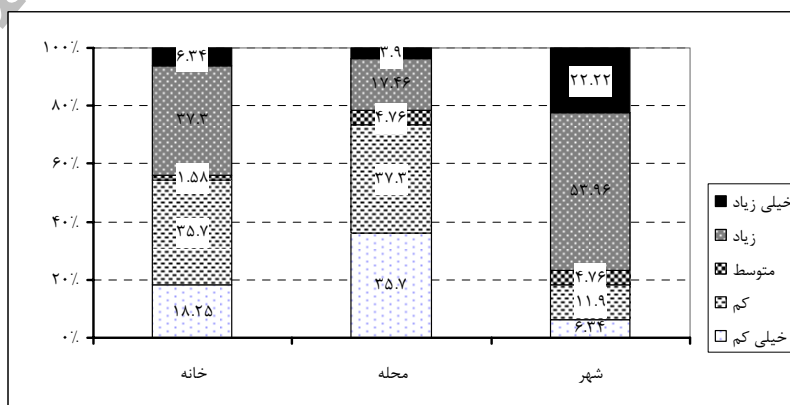
میزان رضایت‌مندی از خانه، محله و شهر

در جدولی جداگانه از پاسخ‌گویان خواسته شد به‌صورت جمع‌بندی ابراز دارند با در نظر گرفتن تمامی جوانب تا چه اندازه از وضعیت کیفیت محیط سکونت در خانه، محله و شهرشان رضایت دارند:

الف) بافت جدید: در بافت جدید ۶۴ درصد پاسخ‌گویان عنوان کردند که با در نظر گرفتن تمام مسائل، از خانه‌ای که در آن زندگی می‌کنند رضایت دارند و ۲۸ درصد از خانه‌ای که در آن زندگی می‌کنند ناراضی هستند. همچنین ۴۶ درصد پاسخ‌گویان در بافت جدید از وضعیت محله‌ای که در آن زندگی می‌کنند ناراضی هستند و ۳۸ درصد ابراز رضایت کرده‌اند. میزان رضایت از شهر شیراز در بین پاسخ‌گویان بافت جدید قابل ملاحظه است، به طوری که ۷۲ درصد پاسخ‌گویان از زندگی کردن در شیراز رضایت دارند.

شکل ۲. میزان رضایت‌مندی شهروندان ساکن بافت جدید از خانه، محله و شهر

شکل ۳. میزان رضایت‌مندی شهروندان ساکن بافت قدیم از خانه، محله و شهر

ب) **بافت قدیم:** در بافت قدیم ۵۴ درصد پاسخ‌گویان از کیفیت خانه‌ای که در آن زندگی می‌کنند، ناراضی هستند و ۴۴ درصد پاسخ‌گویان ابراز رضایت‌مندی کرده‌اند. میزان ناراضی‌بندی شهروندان از کیفیت محیط محله، در بافت قدیم بسیار چشمگیر است، ۷۳ درصد پاسخ‌گویان از کیفیت محیط محله‌ی خود ناراضی هستند، همچنین میزان رضایت‌مندی پاسخ‌گویان ساکن بافت قدیم از شهر شیراز رقم قابل توجه ۷۷ درصد را نشان می‌دهد.

← ارزش‌گذاری و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر کیفیت محیط

الف) بافت جدید: برای پی بردن به اهمیت و نقش متغیرهای مستقل در پیش‌گویی معادله‌ی رگرسیون باید از مقادیر بتا (β) استفاده کرد. از آن‌جاکه مقادیر بتا استاندارد شده هستند، بنابراین از طریق آن می‌توان در مورد اهمیت نسبی متغیرها داوری کرد. بزرگ بودن مقادیر بتا نشان‌دهنده‌ی اهمیت نسبی و نقش آن در پیش‌گویی متغیر وابسته است (کالانتری، ۱۳۸۲، ۱۸۳-۱۸۲). به عبارتی از ضرایب بتا برای میزان اثر متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته استفاده می‌شود (منصورفر، ۱۳۸۷، ۱۴۳). نتیجه‌ی رتبه‌بندی عوامل شانزده‌گانه در بافت جدید در جدول ۳ ارائه شده است، همان‌گونه که مشاهده می‌شود، مؤلفه‌های زیاله، روابط اجتماعی و امنیت بیشترین میزان تأثیرگذاری و مؤلفه‌های آلودگی، فضای سبز و صدا کمترین میزان تأثیر را بر کیفیت محیط در بافت جدید دارند.

جدول ۳. رتبه‌بندی مؤلفه‌های بافت قدیم و جدید شهر شیراز با استفاده از دو مدل (سال ۱۳۸۸)

رتبه	مؤلفه‌های بافت جدید	درصد تأثیر هر یک از مؤلفه‌ها	مؤلفه‌های بافت قدیم	درصد تأثیر هر یک از مؤلفه‌ها
۱	دسترسی به خدمات	۸/۹۱	تعلق مکانی	۱۲/۲۰
۲	روابط اجتماعی	۷/۸۴	شبکه‌ی دسترسی	۱۲/۰۰
۳	زیاله	۷/۷۸	شلوغی	۷/۴۰
۴	تسهیلات شهری	۷/۶۷	آلودگی	۷/۲۶
۵	ساختمان‌ها	۷/۵۷	سرزندگی	۷/۱۰
۶	شبکه‌ی دسترسی	۶/۷۶	خوانایی	۶/۹۰
۷	سرزندگی	۶/۳۳	امنیت	۶/۱۰
۸	امنیت	۶/۱۲	نظم	۵/۷۰
۹	تعلق مکانی	۵/۵۳	صدا	۵/۳۳
۱۰	شلوغی	۵/۳۷	ساختمان‌ها	۵/۱۵
۱۱	خوانایی	۵/۳۱	تسهیلات شهری	۵/۱۰
۱۲	فضای سبز	۵/۲۶	دسترسی به خدمات	۴/۳۳
۱۳	صدا	۵/۱۱	بو	۴/۰۴
۱۴	نظم	۵/۰۴	فضای سبز	۳/۹۲
۱۵	بو	۴/۸۸	زیاله	۳/۸۶
۱۶	آلودگی	۴/۳۵	روابط اجتماعی	۳/۸۰

منبع: یافته‌های تحقیق

ب) بافت قدیم: نتیجه‌ی رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر کیفیت محیط در بافت قدیم در جدول ۳ ارائه شده است، همان‌گونه که مشاهده می‌شود، مؤلفه‌های تعلق مکانی، بو و خوانایی بیشترین میزان تأثیرگذاری و عوامل روابط اجتماعی، ساختمان‌ها و فضای سبز کمترین میزان تأثیر بر کیفیت محیط در بافت قدیم را دارند. آن‌گونه که در جدول شماره ۳ مشاهده می‌شود، تفاوت‌های چشمگیری در رتبه‌بندی مؤلفه‌های دو مدل منطقه مشاهده می‌شود. در بافت جدید سه عاملی که بیشترین اهمیت را دارند، عبارت‌اند از دسترسی به خدمات، روابط اجتماعی و زباله؛ در صورتی که سه عامل با اهمیت در بافت قدیم عبارت‌اند از تعلق مکانی، شبکه‌ی دسترسی و شلوغی.

مقایسه‌ی رتبه‌بندی ابعاد کیفیت محیط در بافت قدیم و جدید

مقایسه‌ی نتایج نشان می‌دهد که در بافت جدید، به ترتیب بُعد اقتصادی - اجتماعی، بُعد ادراک شده، بُعد ساخته شده و دست آخر بُعد زیست‌محیطی، بیشترین میزان تأثیرگذاری را در رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی داشته‌اند. در بافت قدیم به ترتیب بُعد ادراک شده، بُعد زیست‌محیطی، بُعد اقتصادی - اجتماعی و پس از آن بُعد ساخته شده، بیشترین میزان تأثیرگذاری را در رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی داشته‌اند. نتایج حاصل از این مقایسه که حاصل جمع عددی امتیاز متغیرهایی است که در زیرمجموعه‌ی هر یک از ابعاد چهارگانه قرار داشته‌اند، در جدول (۴) با جزئیات بیشتر آورده شده است.

جدول ۴. جمع و میانگین امتیاز متغیرهای هریک از ابعاد چهارگانه‌ی محیط در بافت قدیم و قدیم شهر شیراز (سال ۱۳۸۸)

بافت قدیم		بافت جدید		ابعاد کیفیت محیط
میانگین امتیازها	جمع امتیازها	میانگین امتیازها	جمع امتیازها	
۵/۲۴	۲۰/۹۶	۶/۷۱	۲۶/۸۵	اقتصادی - اجتماعی
۴/۷۸	۱۴/۳۴	۶/۰۸	۱۸/۲۵	ساخته شده
۸/۱	۳۲/۴	۶/۵۰	۲۶/۰۲	ادراک شده
۶/۵	۳۲/۴۹	۵/۷۴	۲۸/۷۱	زیست محیطی

منبع: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری

اکنون پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها به آزمون فرضیه‌ها و نتیجه‌گیری از پژوهش پرداخته می‌شود. چنانچه میانگین امتیازهای شانزده معیار حاصل از آزمون T را در هر دو محدوده‌ی مطالعاتی یک‌جا محاسبه کنیم، برای بافت جدید عدد ۲/۸۱ و برای بافت قدیم عدد ۲/۷۶ به دست می‌آید؛ یعنی اعدادی کمتر از حدّ میانه ۳. این دو رقم هرچند بسیار به هم نزدیک هستند، اما نشان می‌دهند که شهروندان از وضعیت کیفیت محیط زندگی خود ناراضی‌اند. بنابراین فرضیه‌ی اول مورد تأیید قرار می‌گیرد و مشخص می‌شود که ضمن تفاوت در میزان رضایت‌مندی ساکنان دو محدوده، شهروندان ساکن بافت جدید تا اندازه‌ای راضی‌تر از ساکنان بافت قدیم هستند. همچنین مشخص شد عواملی که نمره‌ی بالاتر و یا پایین‌تر از حدّ میانه‌ی ۳ آورده‌اند، به جز یک مورد، در هر دو محدوده یکسان است (جدول ۲). شلوغی عاملی بوده که در

بافت قدیم نمره‌ی کمتر از ۳ و در بافت جدید بالای ۳ را به‌دست آورده است. بررسی بیشتر این عامل نشان می‌دهد که در بافت قدیم به‌علت قرارگیری بخش تجاری شهر، تعدد راه‌های دسترسی و عبوری و به‌علاوه، وجود اماکن زیارتی و سیاحتی، رفت‌وآمد بسیار زیاد بوده و جمعیت زیادی را به این منطقه کشانده است. نکته‌ی دیگری که باعث می‌شود شلوغی در بافت قدیم افزون‌تر شود کشش نداشتن معابر و گذرگاه‌های تنگ و باریک است.

فراوانی پاسخ‌های مربوط به سنجش رضایت‌مندی شهروندان در سه مقیاس خانه، محله و شهر، نشان داد که منازل مسکونی که بخش مهمی از محیط زندگی است، در بافت جدید کیفیت مناسب‌تری نسبت به بافت قدیمی شیراز دارد که فزونی خانه‌های قدیمی و در حال تخریب در بافت قدیم به این مسئله دامن زده است. ۷۳ درصد ساکنان بافت قدیم از کیفیت محیط محله‌ی خود ناراضی هستند. در بافت جدید نیز ساکنان از وضعیت کیفیت محیط محله به نسبت کمتری ناراضی هستند. این مسئله نشان می‌دهد، انگیزه‌های تشکیل دهنده‌ی کیفیت محیط در مقیاس محله، عملکرد مناسبی نداشته و در به‌وجود آوردن محیط‌هایی که بیشترین پاسخ‌گویی را به ساکنانشان داشته باشد، موفق عمل نکرده‌اند. انگیزه‌های تشکیل دهنده‌ی کیفیت محیط در مقیاس شهر توانسته‌اند رضایت تمام شهروندان را جلب کنند، به‌گونه‌ای که نزدیک به ۸۰ درصد کل پاسخ‌گویان (بافت قدیم و جدید) از زندگی کردن در شیراز راضی هستند. مشخص است بیشترین مشکل شهرها به‌دلیل ضعف انگیزه‌های تشکیل دهنده‌ی کیفیت محیط در مقیاس محله است. محله‌ها که روزی سلول‌های کالبد شهر بودند، با نیازهای روز شهروندان هماهنگ و همراه نشده و نتوانسته‌اند ترکیبی از انگیزه‌های کیفیت محیط به‌وجود آورده و محله‌هایی با کیفیت دلخواه جهت زندگی ساکنان آنها فراهم آورند (شکل ۳ و ۲). نتایج حاصل از آزمون رگرسیون چندمتغیره نشان داد که در بافت جدید عوامل زباله، روابط اجتماعی و امنیت، رتبه‌های اول تا سوم را به‌دست آورده و به‌ترتیب بیشترین میزان تأثیرگذاری را در کیفیت محیط داشته‌اند. با توجه به امتیازهای هر یک از عوامل شانزده‌گانه، آنها را می‌توان در چهار گروه طبقه‌بندی کرد. گروه نخست عوامل زباله، روابط اجتماعی، امنیت، تعلق مکانی و دسترسی به خدمات با میزان تأثیرگذاری بسیار زیاد (درصد تأثیر بالای ۷)، گروه دوم شامل نظم، خوانایی، شلوغی با میزان تأثیرگذاری زیاد (درصد تأثیر بالای ۶)، گروه سوم شامل بو، ساختمان‌ها، شبکه‌ی دسترسی، سرزندگی، تسهیلات شهری و آلودگی با میزان تأثیرگذاری کم (درصد تأثیر بالای ۵) و سرانجام گروه چهارم شامل عوامل فضای سبز و صدا با میزان تأثیرگذاری خیلی کم (درصد تأثیر بالای ۴). گفتنی است این طبقه‌بندی نسبی بوده و عوامل نسبت به‌هم سنجیده شده‌اند. در جدول (۳) میانگین این امتیازها نشان داد که در بافت جدید، عواملی که در زیرگروه بعد اقتصادی - اجتماعی (سطح دوم) قرار دارند (روابط اجتماعی، شلوغی، امنیت و تسهیلات شهری) بیشترین تأثیرگذاری بر رضایت‌مندی شهروندان داشته و پس از آن به‌ترتیب بعد ادراک شده، بعد ساخته‌شده و بعد زیست - محیطی قرار گرفته‌اند (جدول ۴).

همچنین نتایج حاصل از رگرسیون چندمتغیره در بافت قدیم نشان داد که عوامل تعلق مکانی، بو و خوانایی رتبه‌های اول تا سوم را به‌دست آورده و به‌ترتیب بیشترین میزان تأثیرگذاری را در کیفیت محیط داشته‌اند. با توجه به امتیازهای کسب‌شده، عوامل شانزده‌گانه را می‌توان در چهار گروه طبقه‌بندی کرد. گروه نخست عوامل تعلق مکانی، بو، خوانایی، آلودگی و نظم با میزان تأثیرگذاری بسیار زیاد (درصد تأثیر بالای ۷)، گروه دوم شامل شلوغی و امنیت با میزان

تأثیرگذاری زیاد (درصد تأثیر بالای ۶)، گروه سوم شامل سرزندگی، دسترسی به خدمات، شبکه‌ی دسترسی و زباله با میزان تأثیرگذاری کم (درصد تأثیر بالای ۵) و درنهایت، گروه چهارم شامل عوامل صدا، تسهیلات شهری، روابط اجتماعی، ساختمان‌ها و فضای سبز با میزان تأثیرگذاری خیلی کم (درصد تأثیر بالای ۳) (جدول ۳). میانگین امتیاز عوامل شانزده‌گانه‌ی به‌دست‌آمده از طریق آزمون رگرسیون برای هر یک از ابعاد چهارگانه‌ی محیط در بافت قدیم، نشان داد که عواملی که در زیرگروه بُعد ادراک‌شده قرار دارند (تعلق مکانی، سرزندگی، خوانایی و نظم) بیشترین تأثیرگذاری بر کیفیت محیط زندگی شهروندان را دارند و پس از آن بُعد زیست‌محیطی، بُعد اقتصادی - اجتماعی و بُعد ساخته‌شده به‌ترتیب رتبه‌های دوم تا چهارم را به‌دست آورده‌اند (جدول ۴)؛ بنابراین با داشتن نیم‌نگاهی به نتایج حاصل از آزمون T فرضیه‌ی دوم نیز با اختلاف اندک مورد تأیید قرار می‌گیرد.

در پایان باید گفت که اهداف اصلی پژوهش، یعنی سنجش میزان رضایت‌مندی شهروندان و ارزش‌گذاری و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی از کیفیت محیط زندگی، به‌طور کامل محقق شد و اهداف فرعی، جلب‌توجه تصمیم‌گیران، تصمیم‌سازان، مجریان و مصرف‌کنندگان طرح‌های شهری به مسئله‌ی مهم کیفیت محیط و به صدا درآوردن زنگ خطر بحران کیفیت در شهرها به‌ویژه در بافت‌های قدیمی و با ارزش شهرهای تاریخی در پی بازتاب نتایج حاصل از این پژوهش محقق خواهد شد.

منابع

- Bahraini, H., Tabibian, M., 1998, **An Assessment Model for the Quality of Urban Environment**, A Journal of Environmental Studies (in Persian), University of Tehran, No. 21- 22, pp. 41-56.
- Bahraini, H., 1998, **the Process of Urban Design**, University of Tehran, Tehran, Iran.
- Baycan levent, T., Nijkamp, P., **Quality of Urban Life a Taxonomic Perspective**, 2006, Journal of Studies in Regional Science, Vol. 36, No. 2, pp.1-5.
- Bentley, I., Alcock, A., Murrain, P., McGlynn, S., & Graham, S., 1985, **Responsive Environments: a Manual for Designers**, London, the Architectural Press, Persian Translation by: Behzadfar Mostafa, Second Edition, University of Science and Technology, Tehran.
- Chapman, D., **Creating Neighborhoods and Places in the Built Environment**, First Edition 1996 Taylor & Francis, (Persian Edition) Translated by Faryadi, Shahrzad & Tabibian Manoochehr, University of Tehran, Tehran, Iran.
- Fakhruddin, 1991, **Quality of Urban Life**, Rawat Publication, Jaipur, First Edition.
- Gifford, R., 1999, **Environmental Perception and Cognition**, in Environmental Psychology: Principles and Practice, Translated by Dehbashi, Nasrin, a Quarterly Journal of Architecture & Culture, Tehran, No. 2-3, Fall & Winter Issues, pp. 5-32.
- Gifford, R., 1999, **Residential Environmental Psychology**, in Environmental Psychology: Principles and Practice, Translated by Vahid Qobadian, A Quarterly Journal of Architecture & Culture, Tehran, Iran, No. 2 & 3 Fall & Winter Issues, pp. 81-98.
- Iranian Statistics Center, 2006, **Population and Housing Census**, <http://www.sci.org.ir>.

- Kaili, D., 2003, **Fuzzy Evaluation of Urban Environmental Quality**, September.
- Lang, J., **Creating Architectural Theory: The Role of the Behavioral Sciences in Environmental**, Design by John Lang Journal of Architectural Education (1984), Vol. 41, No. 3, Urban History in the 1980s (Spring, 1988), pp. 60-61 Translated by Eynifar, Ali Reza, Second Edition, University of Tehran, Iran.
- Lansing, J.B., and Marans, R.W., 1969, **Evaluation of Neighborhood**, Journal of the American Institute of Planners, 35, pp. 195-199.
- Mansourfar, K., 2008, **Advanced Statistical Methods**, Second Edition, Tehran University Press, Tehran, Iran.
- Marans, R.W., 2003, **the Policy and Research Benefits of Quality of Urban Life Studies**, Istanbul Technology University: Urban and Environmental Planning and Research Center.
- Motalebi, Q., 2001, **Environmental Psychology: A New Approach to Architecture and Urban Design**, The Journal of Fine Arts, Tehran University, Tehran, Iran, pp.52-67.
- Myers. D., 1988, **Building Knowledge about Quality of life for Urban Planning**, Journal of the American Planning Association, Vol. 54, pp. 347-358.
- Rahnamaee, M.T. & Shahhosseini, P., 2004, **The Process of Urban Planning in Iran**, First Edition, Samt, Tehran, Iran.
- Shakooee, H., 2004, **New Thoughts in the Geographical Philosophy**, (in Persian), Fifth Edition, Gita Shenasi, Tehran, Iran.
- Shiraz Municipality, <http://www.shirazcity.org> .
- Van kamp, I., et al, 2003, **Urban Environmental Quality and Human Well-being toward a Conceptual Framework and Demarcation of Concepts; Literature Study**, Journal of Landscape and Urban Planning 65, 5-18, Available at www.sciencedirect.com.
- Van poll, R., 1997, **The Perceived Quality of Urban Environment: a Multi-attribute Evaluation**, University of Groningen.